

Çoklu Yetersizlik ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi *

An Examination of Graduate Theses on Multiple Disabilities in Terms of Various Variables

ÖZET

Bu araştırmanın amacı çoklu yetersizlik ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmada doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında ‘çoklu engel’, ‘çoklu yetersizlik’, ‘çoklu yetersizliği olan’ ve ‘çoklu engeli olan’ sözcük grupları kullanılarak yapılan aramada toplam 25 teze ulaşılmıştır. Erişime açık olmayan bir tez ve konusu doğrudan çoklu yetersizlik olmayan tezler çıkarıldıktan sonra 18 tez araştırmaya dahil edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan “Tez İnceleme Formu” kullanılmıştır. Veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, çoklu yetersizlik alanında yayınlanan tezlerin çoğu 2021 yılında yayınlanmıştır. Yayınlanan tezler büyük oranda yüksek lisans tezidir. 13 tez eğitim bilimleri enstitüsünde hazırlanmıştır. Tezlerin büyük bir çoğunluğu nicel ve nitel araştırma yöntemiyle desenlenmiştir. İncelenen tezlerin örneklemini çoğunlukla çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak uyarlanmış ölçek tercih edilmiştir. Tezlerde ele alınan konular ise çoğunlukla ebeveyn perspektifleri ve deneyimleri olmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda uzmanlara ve ebeveynlere öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk; Çoklu Yetersizlik, Ebeveyn; Öğretmen, Lisansüstü Tezler

ABSTRACT

The aim of this study is to examine graduate theses conducted on multiple disabilities in terms of various variables. The document analysis method was employed in the study. A total of 25 theses were identified through a search conducted in the Higher Education Council (YÖK) National Thesis Center database using the keywords “multiple disabilities,” “multiple impairment,” “individuals with multiple disabilities,” and “individuals with multiple impairments.” After excluding one thesis that was not open to access and those whose topics were not directly related to multiple disabilities, 18 theses were included in the study. For data evaluation, a “Thesis Review Form” developed by the researchers was used. The data were analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that most of the theses on multiple disabilities were published in 2021. The majority of the theses were master’s theses, and 13 of them were conducted within institutes of educational sciences. Most of the theses employed quantitative and qualitative research designs. The samples of the reviewed theses predominantly consisted of parents of children with multiple disabilities. Adapted scales were commonly used as data collection tools. The topics addressed in the theses mainly focused on parental perspectives and experiences. Based on the findings of the study, recommendations were presented for professionals and parents.

Keywords: Child, Multiple Disabilities, Parent, Teacher, Graduate Theses

GİRİŞ

Çoklu yetersizlik, bireyde iki ya da daha fazla yetersizliğin aynı anda bulunması durumunu tanımlayan şemsiye bir terimdir (Çetin, Çay & Bozak, 2020; Gargiulo, 2004). Çoklu yetersizlik; zihinsel yetersizlik, bedensel yetersizlik, işitme yetersizliği, görme yetersizliği gibi engellerin yanı sıra epilepsi, kalp rahatsızlıkları gibi tıbbi sorunları da kapsayabilir (Mansell, 2010). Çoklu yetersizliğe; doğum öncesi dönemde toksoplazmozis, sifiliz, varisella (suçiçeği) ve B grubu streptokok, rubella (kızamıkçık), sitomegalovirus ve herpes genitalis enfeksiyonları (TORCH enfeksiyonları), yetersiz beslenme ve toksik madde maruziyeti, maternal hastalıklar, doğum sırasında prematüre doğum, düşük doğum ağırlığı ve hipoksi gibi komplikasyonlar, zor ve müdahaleli doğumlar, doğum sonrasında ise menenjit, çevresel yoksunluk, beslenme yetersizliği ve beyin hasarı vb. etmenler yol açabilmektedir (Durualp, 2017; Durualp, 2020; Sarı, 2021, s. 513).

Çoklu yetersizliği olan bireyler genellikle bilişsel, sosyal, dilsel ve motor alanlarda yaygın gelişimsel güçlükler yaşamaktadır (akt. Filiz, Uyar & Şafak, 2024). Sınırlı iletişim becerileri ve temel fiziksel hareketlerde yaşanan

Beyhan Özge Yersel¹
Ender Durualp²

How to Cite This Article

Yersel, B. Ö. & Durualp, E. (2025). “Çoklu Yetersizlik ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:12; pp: 2300-2307. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18070946>

Arrival: 18 November 2025

Published: 27 December 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma, “Çoklu Yetersizlik ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Sistematiik Bir Derleme” başlığıyla 8. Ulusal Disiplinlerarası Erken Çocuklukta Müdahale Kongresi (UEMKO2025)’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Çocuk Gelişimi Programı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4736-1391.

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6645-6815.

zorluklar, çoklu yetersizliği olan çocukların en belirgin ortak özellikleri arasında yer almaktadır (Smith, 2007). Foreman ve Arthur (2002) çocukların yeme, içme ve temizlik gibi günlük yaşam ihtiyaçlarının çoğunlukla birincil bakıcıları tarafından karşılandığını, aşırı koruyucu bu tutum nedeniyle çocukların özbakım becerilerinin gelişiminin geciktiğini ifade etmektedir. Bu çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına bütüncül bir yaklaşımla yanıt verebilmek için çoklu disiplinli bir destek sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk doktorları, ortopedistler, özel eğitim öğretmenleri, fizyoterapistler, dil ve konuşma terapistleri ile çocuk gelişimciler gibi farklı uzmanlık alanlarından profesyonellerin iş birliği içinde çalışmaları büyük önem taşımaktadır (akt. Sarı, 2021).

Çoklu yetersizliğin tanılanması, disiplinler arası bir yaklaşımla yürütülür. Tanılama süreci, ailenin gözlemleri ve bireyin tıbbi öyküsüne dayalı bir değerlendirme ile başlar. Gelişimsel tarama testleri ile yetersizlik belirtileri değerlendirilir. Zekâ düzeyi, duygusal durum ve psikolojik özellikler çeşitli ölçme araçlarıyla değerlendirilirken; fiziksel yetersizliklerin belirlenmesi fizyoterapist ya da ortopedi uzmanı tarafından gerçekleştirilir. Son aşamada, bireyin öğrenme özelliklerini ve okul ortamındaki ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik eğitsel değerlendirmeler yapılır (Hallahan, Kauffman & Pullen, 2015). Türkiye’de ağır düzeyde yetersizliği olan bireyler, tüm nüfusun %1’inden azını oluşturmaktadır olup; bu grup, engelli bireylerin yaklaşık %30’unu kapsamaktadır (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021). Tanılama sürecinin ardından, çocuğun gelişimsel özelliklerine uygun erken müdahale hizmetlerine mümkün olan en erken dönemde başlanmalıdır. Bu süreçte çok engelli çocukların bireysel ve grup eğitimleriyle birlikte fizyoterapi, konuşma ve uğraşı terapilerinden yararlanmaları; ailelerin ise psikolojik ve eğitsel destekle yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, sıfır-üç yaşta aile temelli destek programları ve üç-altı yaşta gelişim düzeyine uygun okul öncesi eğitimi planlanmalıdır (Ayyıldız, 2007).

Alanyazın incelendiğinde, çoklu yetersizlik konusunun ele alındığı çeşitli çalışmaların yer aldığı görülmektedir. Yıldırım ve Akçamete (2014) çoklu yetersizliği olan çocukların anneleriyle bir araştırma yapmış ve annelerin yetersizlik tanısı sonrası şok yaşadıklarını, toplumsal destekten yoksun kaldıklarını ve yasal düzenlemelere dair bilgi eksikliği yaşadıklarını bulmuştur. Çetin, Çay ve Bozak (2020), çoklu yetersizliği olan bireylerle yapılmış tek denekli araştırmaları incelemiştir. Filiz, Derya ve Uçar (2024), özel eğitim öğretmen adaylarının ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklara yönelik metaforik algılarını incelemiş ve öğretmen adaylarının büyük ölçüde olumlu ve anlam yüklü metaforlar geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Zandbelt ve arkadaşları (2025) ise zihinsel ve çoklu yetersizliği olan çocuklarda sık karşılaşılan sağlık problemlerini epilepsi, solunum yolu enfeksiyonları, beslenme güçlükleri, skolyoz ve görme bozuklukları olarak sıralamıştır. Rizqita, Sunardi ve Tandu Bela (2024), çoklu yetersizlik ve görme yetersizliği olan bir çocuğun ince motor becerilerini desteklemek amacıyla aile temelli bir erken müdahale programı geliştirilmiş; geliştirilen programın çocukta ince motor becerilerde olumlu gelişmeler sağladığı görülmüştür. Lahaije, Luijckx, Waninge ve van der Putten (2024) ağır düzeyde zihinsel ve çoklu yetersizliğe sahip çocukların ebeveynleriyle yapılan görüşmeler sonucunda özellikle çocuklarının durumu hakkında bilgi desteğine, yardımcı teknolojilerle ilgili bilgi ve uygulama desteğine, ayrıca gelişimsel açıdan uygun gündüz bakım merkezlerine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. İlgili alanyazın incelendiğinde Türkiye’de çoklu yetersizliği konu alan lisansüstü tezlerin analizini yapan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür.

Tez çalışmalarının analiz edilmesi, ele alınan konunun kapsamı ve gelişimi hakkında genel bir çerçeve sunar (Göktaş & Erdem, 2006). Bilgi üretiminin önemli bir kaynağı olan lisansüstü tezlerin; yayın yılı, düzeyi, üniversitesi ve anabilim dallarına göre incelenmesi, alanın yapısını anlamaya ve disiplinler arası bakış açısı kazanmaya katkı sağlar (Özoğul, Akar & Görgün, 2024). Bu bağlamda, çalışmanın amacı çoklu yetersizlik konulu lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- ✓ Çoklu yetersizlik ile ilgili tezler yıllara göre nasıl dağılmaktadır?
- ✓ Yayınlanan tezlerin türü nedir?
- ✓ Tezlerin yayınlandığı enstitü ve anabilim dallarının dağılımı nedir?
- ✓ Tezlerde kullanılan çalışma deseni dağılımı nasıldır?
- ✓ Tezlerin örnekleme kimlerden oluşmaktadır?
- ✓ Tezlerde kullanılan veri toplama araçları nedir?
- ✓ Tezlerde en sık ele alınan konular nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çoklu yetersizlik ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yürütülen bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan “sistemik derleme” yöntemiyle desenlenmiştir. Sistemik derlemeler, belirli bir araştırma sorusuna yönelik tüm ilgili çalışmaları belirleyip, bulguları sistemli ve eleştirel biçimde değerlendirerek güvenilir kanıtlar sunmayı amaçlayan, tekrar edilebilir bir yöntemdir (Siddaway, Wood & Hedges, 2019). Ayrıca bu tür derlemelerde hem nitel hem de nicel çalışmalardan elde edilen veriler bütüncül bir şekilde bir araya getirilebilmektedir (Pluye & Hong, 2014).

Çalışma Grubu

Bu çalışmada incelenen tezlere, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanı aracılığıyla ulaşılmıştır. Tezlerin seçiminde, nitel araştırmalarda sıkça kullanılan ölçüt örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntem, araştırma amacına hizmet eden ve belirlenen kriterleri karşılayan tüm verilerin incelemeye alınmasını esas alır (Patton, 2014). Bu kapsamda, konusu doğrudan çoklu yetersizlik olan, erişime açık ve belirtilen yıllar arasında yayımlanmış lisansüstü tezler çalışma grubuna dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında “Tez İnceleme Formu” kullanılmıştır. Bu form, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve çocuk gelişimi alanında üç akademisyenin uzman görüşü doğrultusunda son şekli verilerek kapsam geçerliği sağlanmıştır. Formda “Tezin yayın yılı, tezin türü, yayına hazırlandığı bilim dalı, çalışma deseni, örneklem grubu, veri toplama araçları ve araştırmanın konusu” ile ilgili sorular yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturacak tezlerin belirlenmesi amacıyla, Ocak 2025 tarihinde Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veri tabanında sistemik bir tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde, araştırmanın amacı doğrultusunda “çoklu yetersizlik”, “çoklu engel”, “çoklu yetersizliği olan” ve “çoklu engeli olan” anahtar kelimeleri kullanılmış; herhangi bir yıl sınırlamasına gidilmemiştir.

Veri toplama sürecinde, nitel araştırma desenlerinden biri olan “doküman analizi” yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin sistemik, dikkatli ve amaca yönelik biçimde incelenmesini içeren nitel bir veri toplama ve analiz yöntemidir (Bowen, 2009). Bu yöntem doğrultusunda belirlenen tezler, “Tez İnceleme Formu” ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya dahil edilme kriterleri “tezlerin direkt çoklu yetersizliğe odaklanması” ve “tezlerin erişime açık olması” olarak belirlenmiştir. Araştırmadan dışlanma kriterleri ise “tezlerin birden fazla yetersizliğe odaklanması” ve “tezlerin erişime kapalı olması” olarak belirlenmiştir.

YÖKTEZ veri tabanına “çoklu engel”, “çoklu yetersizlik”, “çoklu yetersizliği olan”, “çoklu engeli olan” kelimeleri yazılmış ve arama sonucunda 25 teze ulaşılmıştır. Erişime açık olmayan bir tez ve konusu direkt çoklu yetersizlik olmayan tezler çıkarıldıktan sonra 18 tez araştırmaya alınmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler, nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz; verilerin olduğu gibi sunulduğu, doğrudan aktarıldığı, betimlendiği ve açıklandığı bir inceleme türüdür. Bu analiz türünde, ayrıntılı ve kurmaca yoruma dayalı bir çözümlemeye ziyade, mevcut verilerin sistemik biçimde sergilenmesi esastır (Sönmez & Alacapınar, 2014, s.244). Betimlemelerin ardından veriler açıklanarak, verilerin neyi ifade ettiği üzerinde yorumlar yapılmış ve bu açıklamalar doğrultusunda bazı çıkarımlara ulaşılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Bu kapsamda, veri tabanından ulaşılan tezler; yayın yılı, tez türü, bilim dalı, araştırma deseni, örneklem grubu, veri toplama araçları ve konu başlıkları gibi belirli kategorilere göre analiz edilmiştir. Bulgular, tablolar halinde sunulmuş, her kategori için sayı (n) ve yüzde (%) değerleri verilmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Çalışma yalnızca tezler üzerinden yürütüldüğünden etik kurul izni alınmamıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde “Tez İnceleme Formundan” elde edilen bulgular yer almaktadır. Tablo 1’de tezlerin yayın yılına göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 1: İncelenen Tezlerin Yayın Yılına Göre Dağılımı

Yayın Yılı	Tez Sayısı (n)	%
2021	5	27.8
2023	3	16.7
2020	2	11.1
2018	2	11.1
2017	2	11.1
2016	2	11.1
2024	1	5.6
2013	1	5.6
Toplam	18	100

Tablo 1 incelendiğinde, çoklu yetersizlik ile ilgili tezlerin en çok 2021 yılında yayınlandığı görülmektedir. Ardından en çok tezin 2023 yılında yayınlandığı görülmüştür. 2024 ve 2013 yıllarında ise birer tezin yayınlandığı tespit edilmiştir. Tablo 2’de tezlerin türü yer almaktadır.

Tablo 2: İncelenen Tezlerin Türü

Tezlerin Türü	Tez Sayısı (n)	%
Yüksek Lisans	15	83.3
Doktora	3	16.7
Toplam	18	100

Tablo 2’de yayınlanan tezlerin türü yer almaktadır. Buna göre, çoklu yetersizlik ile ilgili yayınlanan tezlerin 15’i yüksek lisans üçü doktora tezidir. Tablo 3’te ise tezlerin yayınlandığı enstitü ve anabilim dalı yer almaktadır.

Tablo 3: İncelenen Tezlerin Yayınlandığı Enstitü ve Anabilim Dalı

Enstitü ve ABD	Tez Sayısı (n)	%
Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Özel Eğitim	13	72.2
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Özel Eğitim	4	22.2
Sağlık Bilimleri Enstitüsü/FTR	1	5.6
Toplam	18	100

Çoklu yetersizlik ile ilgili yapılan tezlerin yayınlandığı enstitü ve anabilim dallarının yer aldığı Tablo 3’e göre, en çok tez “Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Özel Eğitim Anabilim Dalı” bünyesinde yayınlanmıştır. Bunu %22,2 ile “Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Özel Eğitim Anabilim Dalı” ve %5,6 ile “Sağlık Bilimleri Enstitüsü/Fizyoterapi ve Rehabilitasyon” izlemektedir. Tezlerin çalışma deseni ile ilgili bulgular Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4: İncelenen Tezlerin Çalışma Deseni

Çalışma Deseni	Tez Sayısı (n)	%
Nicel	8	44.4
Nitel	8	44.4
Karma	2	11.1
Toplam	18	100

Tablo 4’te, incelenen tezlerin çalışma desenlerine göre dağılımı sunulmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, çoklu yetersizlik ile ilgili yapılan tezlerde nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin eşit oranda (%44,4) kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, sınırlı sayıda (%11,1) karma yöntem tercih edildiği görülmektedir. Tablo 5’te ilgili tezlerin örneklem grubu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 5: İncelenen Tezlerin Örneklem Grubu

Örneklem Grubu	Tez Sayısı (n)	%
ÇY Olan Çocukların Ebeveynleri	7	38.9
ÇY Olan Çocuk-Ebeveyn	3	16.7
Öğretmenler	2	11.1
Öğretmen-ÇY Olan Çocuk	2	11.1
ÇY Olan Çocuk	2	11.1
Öğretmen-Ebeveyn-Çocuk	2	11.1
Toplam	18	100

İncelenen tezlerin çoğunlukla (%38,9) çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynleriyle yürütüldüğü saptanmıştır. %16,7 ile çoklu yetersizliği olan çocuk ve ebeveynleri içeren çalışmalar ikinci sırada yer almaktadır. Diğer grupların (öğretmen, öğretmen-çocuk, çocuk, öğretmen-ebeveyn-çocuk) ise eşit oranda (%11,1) tercih edildiği tespit edilmiştir. Tablo 6’da tezlerde kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6: İncelenen Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri Toplama Araçları	Tez Sayısı (n)	%
Uyarlanmış Ölçekler	7	38.9
Birden Fazla Veri Toplama Aracı	6	33.3
Yarı Yapılandırılmış Form	4	22.2
Y. Y. Form ve Uyarlanmış Ölçek	1	5.6
Toplam	18	100

Tablo 6'ya göre tezlerde en çok uyarlanmış ölçeklerin veri toplama aracı olarak kullanıldığı saptanmıştır. Altı tezde ise görüşme, gözlem, günlük, kontrol listesi gibi birden fazla veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Tezlerde ele alınan konulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7: İncelenen Tezlerde Ele Alınan Konular

Tezlerde Ele Alınan Konular	Tez Sayısı (n)	%
Ebeveyn Perspektifi ve Deneyimleri	9	50
Öğretmen Perspektifi	4	22.2
Öğrenci, Müdahale ve Değerlendirme Odaklı	4	22.2
Tanı, Değerlendirme ve Süreç İncelemesi	1	5.6
Toplam	18	100

Çoklu yetersizlik ile ilgili tezlerde ele alınan konular Tablo 7'de gösterilmiştir. Tezlerde en çok ele alınan konunun “ebeveyn perspektifi ve deneyimi” olduğu görülmektedir. Öğretmen perspektifi ve öğrenci, müdahale ve değerlendirme odaklı tezlerin ise eşit sayıda ele alındığı bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular incelendiğinde söz konusu tezlerin en çok 2021 yılında yayınlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca çoklu yetersizliği konu alan tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı belirlenmiştir. Bu bulgu, özel eğitim alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelendiği önceki araştırmalarla da benzerlik göstermektedir (Batu, Cüre, Nar, Gövercin, & Keskin, 2018; Demirbilek, Özsezer & Demirbilek, 2024; Deveci & Bolat, 2024; Kocaarslan, 2024). Doktora tezleri yüksek lisans tezlerine kıyasla daha kapsamlı bir yapıya sahiptir; araştırma konularını daha derinlemesine ele almakta ve daha ileri düzeyde veri analizi bilgisi gerektirmektedir (Akfırat & Özsoy, 2021). Bu nedenle, çoklu yetersizlik alanındaki tezlerin ağırlıklı olarak yüksek lisans düzeyinde yürütülmesi, doktora düzeyinde araştırma yürütmenin yönetsel ve içeriksel olarak daha fazla uzmanlık gerektirmesiyle ilişkilendirilebilir.

Çoklu yetersizlik ile ilgili tezlerin 13'ünün “Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı” bünyesinde yayınlandığı saptanmıştır. Dört tez ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalında yayınlanmıştır. Özel gereksinimlilik ile yapılan tezler incelendiğinde çoğu tezin “Özel Eğitim Anabilim Dalı” altında yapıldığı görülmektedir (Akın, Düzel & Akıncı, 2023; Coşkuncay & Horzum, 2022; Erol & İlhan Ildız, 2020). Ancak çoklu yetersizlik yalnızca özel eğitimin konusu olmaktan öte, disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması gereken bir alandır. Özellikle çocuk gelişimi, psikoloji, sosyal hizmet, ergoterapi ve dil-konuşma terapisi gibi alanların da bu konuda daha fazla tez çalışması yürütmesi çoklu yetersizlik konusunun bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesine imkan sağlayacaktır.

Tezlerde kullanılan araştırma desenleri değerlendirildiğinde, nicel ve nitel araştırmaların benzer sayıda ele alındığı görülmektedir. Nicel yöntemin tezlerde yaygın kullanılmasında; örneklem grubuna ulaşmanın görece kolay ve hızlı olması, kısa sürede daha fazla veri elde edilebilmesi ve bu verilerin sayısal olarak analiz edilebilmesi gibi pratik avantajların etkili olduğu düşünülebilir (Soycan, 2021). Nitel ve nicel yöntemlerin zaman açısından daha ekonomik olması da bu iki yöntemin karma araştırmalara kıyasla daha sık tercih edilmesine yol açmaktadır (Duran, Ata & Metin, 2021; Varışoğlu, Şahin & Göktaş, 2013). Ancak çoklu yetersizlik gibi çok boyutlu yapılar içeren özel gereksinim alanlarında, karma yöntemli çalışmaların artırılması; konuya ilişkin daha derinlikli, kapsamlı ve çok yönlü veriler elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Araştırmadaki tezlerin örnekleme incelendiğinde çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ayrıca en çok “ebeveyn perspektifi ve deneyimi” konulu tezlerin konu edildiği tespit edilmiştir. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde de benzer bulgulara ulaşılmıştır. Güdek Seferoğlu, Gürol ve Dağlıyar (2019), engelli çocuklar ile yapılan lisansüstü çalışmaları incelemiş ve örneklem grubu olarak ebeveynlerin alındığını saptamıştır. Yine konu olarak ebeveyn ve çocukların psikososyal durumlarını ele alan tezlerin fazla olduğunu tespit etmiştir. Benzer bulguya Erol ve İlhan Ildız (2020) de ulaşmıştır. Zihin engelliler ile ilgili lisansüstü tezleri inceleyen araştırmacılar tezlerde anne baba görüşleri, aile eğitimi ve ihtiyaçları gibi konuların incelendiğini bulmuştur. Sonuç olarak, çoklu yetersizlik gibi özel gereksinim gruplarında sadece

çocukların değil, ebeveynlerin de görüşlerine ve ihtiyaçlarına odaklanarak, daha kapsayıcı ve bütüncül müdahale yaklaşımlarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Veri toplama araçlarına göre tezlerin dağılımı incelendiğinde, en çok uyarlanmış ölçeklerin kullanıldığı görülmüştür. Bunu, birden fazla veri toplama aracının kullanıldığı tezler takip etmektedir. Bu bulgu, alanyazındaki benzer çalışmalarla da örtüşmektedir (Demirbilek, Özsezer & Demirbilek, 2024; Daşar & Akgün, 2022; Eratay, Uyanık & Koçarlan, 2022). Özellikle çoklu yetersizlik gibi karmaşık gereksinimleri içeren konularda, yalnızca çocuğun değil, ebeveynin de sürece dahil olduğu durumlarda birden fazla veri toplama aracının birlikte kullanılması, değerlendirmelerin daha çok yönlü ve kapsamlı yapılabilmesine olanak tanıyacaktır. Bu nedenle, gelecekte bu alanda yürütülecek çalışmalarda birden fazla veri toplama aracı kullanılması teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, çoklu yetersizlik ile ilgili tezlerin çoğunlukla 2021 yılında ve yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı görülmüştür. Tezlerin büyük kısmı Eğitim Bilimleri Enstitüsü/Özel Eğitim Anabilim Dalı'nda yürütülmüş olup, araştırmaların çoğunda nicel ve nitel yöntemlerin eşit oranda kullanıldığı saptanmıştır. Tezlerde çoğunlukla tercih edilen örneklem grubunun çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynleri olduğu, veri toplama aracı olarak ise uyarlanmış ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca tezlerde sıklıkla ebeveyn perspektifi ve deneyimlerinin incelendiği tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda uzmanlara ve ebeveynlere yönelik öneriler sunulmuştur.

Uzmanlara Yönelik Öneriler

- ✓ Çoklu yetersizlik ile ilgili doktora tezlerinin sayısı arttırılabilir.
- ✓ Çoklu yetersizliği ele alan tezlerde karma modelde araştırmalar arttırılabilir.
- ✓ Daha çeşitli örneklem gruplarına (örneğin öğretmen-öğrenci, öğretmen-ebeveyn-çocuk gibi) yönelik araştırmalar yürütülebilir.
- ✓ Çoklu yetersizlik ile ilgili tezlerde veri toplama aracı olarak birden fazla veri toplama aracı kullanılabilir ve geniş bir perspektiften bilgi edinilebilir.
- ✓ Çoklu yetersizliği olan çocuklara yönelik aile merkezli programlar yaygınlaştırılabilir ve sürdürülebilirliği denetlenebilir.
- ✓ Özel eğitim öğretmenleri ve rehberlik personelinin tanılama ve müdahale becerilerini geliştirmek için çeşitli eğitimler planlanabilir.
- ✓ Ebeveynlerin öz yeterlik, yılmazlık ve yaşam doyumlarını destekleyecek psiko-eğitim programları hazırlanabilir.

Ebeveynlere Yönelik Öneriler

- ✓ Ebeveynin, gelişimsel ilerlemeleri izlemek üzere sistematik gözlem yapması ve kayıt tutması teşvik edilebilir.
- ✓ Ebeveynlerin eğitim sürecine katılımı arttırılıp öğretmenlerle iş birliği yapması sağlanabilir.
- ✓ Ebeveynlerin, çoklu yetersizliği olan çocuklarının bireysel farklılıklarını dikkate alarak ev ortamında öğrenme fırsatları sunmaları önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akın, N., & Düzel, S. A. (2023). Türkiye’de erken çocukluk otizmi konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Journal of Sustainable Education Studies*, 4(1), 13–26.
- Akfirat, N., & Özsoy, M. (2021). Türkiye’de psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 26–42.
- Ayyıldız, E. (2007). Çok engelli çocuklarda erken müdahale. *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Dergisi*, 3(10), 50–52.
- Batu, E. S., Cüre, G., Nar, S., Gövercin, D., & Keskin, M. (2018). Türkiye’de ilköğretim ve ortaokullarda yapılan kaynaştırma araştırmalarının gözden geçirilmesi (2006–2016). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(3), 577–614. <https://doi.org/10.21565/oezlegitimdergisi.336925>
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Coşkunçay, A., & Horzum, T. (2022). Türkiye’de görme yetersizliği olan bireylerin eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1577–1596.

Çetin, M. E., Çay, E., & Bozak, B. (2020). Çoklu yetersizliği olan bireylerle yapılmış tek denekli araştırmaların incelenmesi: Sistematik derleme. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21(2), 357–381.

Daşar, E. S., & Akgün, E. (2022). Okul öncesi dönemde davranış sorunlarını konu alan yurtiçi lisansüstü tezlerin incelenmesi. Studies in Educational Research and Development, 6(2), 95–126.

Deveci, D., & Bolat, Y. (2024). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(49), 1457–1481.

Duran, Ç., Ata, S., & Metin, E. N. (2021). Türkiye’de kaynaştırma ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli kriterlere göre incelenmesi. Istanbul Gelisim University Journal of Health Sciences, (14), 213–226.

Durualp, E. (2020). Gelişim açısından risk faktörleri. In M. C. Yaşar & N. Aral (Eds.), Çocuk hakları (pp. 151–187). Vize Yayıncılık. (ISBN: 978-625-7103-03-9)

Durualp, E. (2017). Doğum öncesi gelişim ve doğum. In A. K. Akyol (Ed.), Erken çocukluk döneminde gelişim 1 (pp. 113–150). Anı Yayıncılık. (ISBN: 978-605-170-159-2)

Eratay, E., Uyanık, A., & Koçarslan, N. (2022). Türkiye’de kaynaştırma eğitiminde sosyal beceriler konusunda yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS), 6(24), 468–473.

Erol, İ., & İlhan Ildız, G. (2020). Türkiye’de zihin engelliler alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Atlas Journal, 6(36), 1173–1182.

Foreman, P., & Arthur, M. (2002). Parental perspectives on educational programmes for students with high support needs. European Journal of Special Needs Education, 17(2), 175–184. <https://doi.org/10.1080/08856250210129083>

Güdek Seferoğlu, E., Gürol, A., & Dağlıyar, S. (2019, October). Türkiye’de hemşirelik alanında engelli çocuklar üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi. 11. Ege Pediatri ve 7. Ege Pediatri Hemşireliği Kongresi, İzmir, Türkiye, 35.

Göktaş, B., & Erdem, R. (2006). Sağlık yönetimi alanında yapılan tezlerin profili. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1(1), 53–63. https://dergipark.org.tr/tr/pub/makusobed/issue/19445/206895#article_cite

Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2015). Exceptional learners: An introduction to special education. Pearson.

Kocaarslan, G. E. (2024). Türkiye’de özel gereksinimli bireylerde sanat eğitimini konu alan lisansüstü tezlerin eğilimleri. Journal of Research in Informal Environments, 9(2), 255–269.

Lahaije, S. T., Luijckx, J., Waninge, A., & van der Putten, A. A. (2024). Support needs of families with a child with profound intellectual and multiple disabilities. International Journal of Developmental Disabilities, 70(7), 1184–1197.

Mansell, J. (2010). Raising our sights: Services for adults with profound intellectual and multiple disabilities. Tizard Learning Disability Review, 15(3), 5–12.

Özoğul, B., Akar, E., & Görgün, B. (2024). Türkiye’de sosyal öykü uygulamasının kullanıldığı lisansüstü tezlerin incelenmesi: Bir sistematik derleme. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (61), 2139–2158.

Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Ed. & Çev., 3. baskıdan çeviri). Ankara: Pegem Akademi.

Pluye, P., & Hong, Q. N. (2014). Combining the power of stories and the power of numbers: Mixed methods research and mixed studies reviews. Annual Review of Public Health, 35, 29–45. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182440>

Rizqita, A. J., Sunardi, S., & Bela, M. R. W. A. T. (2024). Development of traluli program of family-resourced early intervention for multiple disability and visual impairment (MDVI) children with fine motor impairment in inclusive school. Indonesian Journal of Community and Special Needs Education, 4(1), 65–74.

San, H. (2005). Ağır ve çok engelli öğrencilerin etkili kaynaştırılması için stratejiler. A. Aksu (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş (s. xx–xx). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Sarı, H. (2021). Çoklu yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (20. bs., ss. 474–519). Pegem Yayıncılık.

Siddaway, A. P., Wood, A. M., & Hedges, L. V. (2019). How to do a systematic review: A best practice guide for conducting and reporting narrative reviews, meta-analyses, and meta-syntheses. *Annual Review of Psychology*, 70, 747–770. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010418-102803>

Smith, D. D. (2007). *Introduction to special education: Making a difference* (6th ed.). New York: Pearson.

Soycan, M. (2021). Türkiye’de 2010–2020 yılları arasında yapılan flüt konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi: İçerik analizi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(3), 2153–2187.

Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2021, Kasım). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni. 3 Temmuz 2025 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr> adresinden alınmıştır.

Varışoğlu, B., Şahin, A., & Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1767–1781.

Yıldırım, E. S., & Akçamete, G. (2014). Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin erken çocukluk özel eğitimi hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 3(1), 74–89. <https://doi.org/10.30703/cije.321336>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zandbelt, L. M., Bakker-van Gijssel, E. J., Coppens, C. H., Draaisma, J. M. T., & Geelen, J. M. (2025). Health problems in children with profound intellectual and multiple disabilities: A scoping review. *European Journal of Pediatrics*, 184(67). <https://doi.org/10.1007/s00431-024-05876-x>